

Zbigniew Sareło

Etyka, rozum, racjonalność : doroczne spotkanie "Societas Ethica"

Studia Philosophiae Christianae 33/1, 192-193

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

g) Byłoby ładnie, gdybym do siebie skierował zakończenie z *Hamleta* Szekspira: „Dobranoc, mój książę”. „Reszta jest milczeniem”. „Mój komentarz do tych dwu zdań: „dobranoc, panie profesorze”. „Nie można dłużej milczeć”. Jeszcze więc nie zasną i nie będę milczał. Będę Państwu przekazywał swoje nowe książki, już przygotowywane do druku. Będę obecny. Będę chronił tomizmu, aby każdy człowiek przez rozumienie stworzonego istnienia realnych bytów jednostkowych rozumiał Istnienia Samoistne i w Chrystusie kierował się do Boga. Bóg jest właściwym miejscem i domem człowieka, także domem filozofa. Dobranoc, a raczej do widzenia w więzi z Bogiem.

ZBIGNIEW SAREŁO

ETYKA, ROZUM, RACJONALNOŚĆ DOROCZNE SPOTKANIA *SOCIETAS ETHICA*

W dniach od 28.08 do 01.09 1996r. odbyło się w Lucernie doroczne spotkanie *Societas Ethica (Europäische Forschungsgesellschaft für Ethik)* na temat: *Ethik, Vernunft und Rationalität*. W spotkaniu uczestniczyło 110 osób z kilkunastu krajów europejskich.

Każdego dnia obrad wygłaszane były referaty na sesjach plenarnych (jeden lub dwa) a następnie dyskutowano w grupach nawiązując do wysłuchanych wystąpień, jak też i do tekstów zawartych w materiałach konferencji, które były dostarczone uczestnikom na kilka miesięcy przed spotkaniem.

Pierwszy referat, wprowadzający w problematykę obrad, wygłosił Zygmunt Bauman (*Postmodern Reason: Chance or Threat to Morality*). W punkcie wyjścia postawił on tezę, że wszystkie teorie moralności mają u swych podstaw dwa biblijne mity: grzechu pierworodnego i nadania prawa na górze Synaj. W pierwszym micie, zdaniem Baumana, akcent jest położony na ukazanie zdolności każdego człowieka do rozróżniania dobra i zła. Natomiast w drugim uwydatnione jest prawo, którego przestrzeganie jest warunkiem moralnie godziwego postępowania. W dalszych rozważaniach Z. Bauman, odwołując się do poglądów Lévinasa i Legstrupa, zmierzał do wniosku, że aczkolwiek normy moralne pełnią w życiu społecznym pewną rolę, to jednak maleje zapotrzebowanie na nie w miarę wzrostu autentycznej odpowiedzialności moralnej.

Następny referat pt. *Wandel des Vernunftbegriffs* wygłosił Herbert Schnädelbach. Postawił on tezę, że pojęcie racjonalności tylko wtedy można obronić przed radykalną krytyką, gdy rozum ujmie się zarazem jako instancję krytyczną i samokrytyczną (*Die Vernunft läßt sich nur dann als vernünftige gegen die radikale Vernunftkritik verteidigen, wenn sie sich immer zugleich als kritische und selbstkritische zeigt*). Tezę tę próbował on uzasadnić w oparciu o analizę rozwoju pojęcia rozumu i racjonalności. W zakończeniu zaproponował on własną typologię racjonalności opartą na rozróżnieniu rozumu praktycznego i teoretycznego oraz kategorii obiektywności i subiektywności. Pozwoliło mu to wyróżnić racjonalność kognitywną, epistemologiczną, normatywną i intencjonalną, którym odpowiadają kategorie prawdy, przeświadczenia, słuszności i sensowności.

Innego rodzaju typologię zaproponował Rom Harr w referacie pt. *Against Moral Relativism*. Rozróżnił on osiem stopni pomiędzy skrajnym absolutyzmem i krańcowym relatywizmem. Podstawą jego rozróżnień był stosunek danej teorii do zasad moralnych, a mianowicie, na ile uznaje się w danej koncepcji uniwersalność, obiektywność i jakieś zakorzenienie norm etycznych. Na dwóch ostatnich stopniach R. Har umieścił relatywizm postmodernistyczny, w którym neguje się uniwersalność i obiektywność zasad moralnych, a w skrajnym przypadku także ich podstawy.

W części drugiej swego wystąpienia starał się on uzasadnić (w oparciu o tezy A. Holiday'a) uniwersalność ogólnych zasad moralnych i wykazać, że w postmodernistycznych teoriach owa uniwersalność musi być uznana, o ile mają być one uchronione od wewnętrznej sprzeczności (*self-stultification*).

Dyskusja na tematy poruszone w wyżej wymienionych referatach odbywała się zasadniczo w grupach (bezpośrednio po wystąpieniach prelegentów był czas jedynie na postawienie kilku pytań). W programie drugiego dnia obrad przewidziano na dyskusję trzy pełne godziny. Problematykę zaś dyskusji określono ogólnie tytułem *Rationalität und Ethik*, a bliższe jej uszczegółowienie wносиły wygłoszone referaty i teksty: Brendy Almond *Against Irrationalism* oraz Anny Kusser *Rationalität durch Prinzipien?*

Kwestią, która w dyskusjach wzbudzała największe zainteresowanie i zarazem kontrowersje, był problem możliwości uzasadnienie treści zasad moralnych. Dyskutowanci na ogół akceptowali formalną zasadę Kanta, ale różnili się w sprawie możliwości ustalenia uogólnień (obiektywnych i uniwersalnych) treści zobowiązań moralnych.

Kolejny dzień obrad rozpoczęto od wysłuchania referatu Hansa Reindersa pt. *Moral Justification, the Golden Rule and the Mimetic Analogy*. Reinders postawił tezę, że złota reguła pozwala w pełni rozpoznawać moralne powinności dopiero wtedy, gdy nada się jej wymiar try-pólnary przez uwzględnienie w relacjach osobowych odniesienia do Boga. Tezę tą nawiązał on do przebrzmiałych już sporów na temat autonomii moralności, w które w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych uwikłani byli niemal wszyscy znaczący chrześcijańscy etycy i teologowie moraliści. W dyskusji niektórzy z uczestników tamtych sporów, jak np. D. Mieth, przypomnieli wypracowane przez siebie rozwiązania.

Po krótkiej dyskusji po referacie Reindersa podjęto pracę w grupach tematycznych. Problematykę prac poszczególnych grup wyznaczały teksty: Hansa Münka *Rationalität und Naturrecht*, Svenda Andersena *The Place of Reason in Lutheran Ethics* i Hansa G. Ulricha *Rationalität und kirchliche Lebenspraxis*.

Ostatniego dnia obrad referat wygłosił Hans-Ulrich Dallmann (*Die Herausforderung der Ethik durch die Systemtheorie*). W swych rozważaniach Dallmann w zasadzie ograniczył się do zaprezentowania etycznych aspektów teorii systemów Niklasa Luhmana. W teorii tej moralność jest pojmowana jako rodzaj komunikacji społecznej, w której zasadniczą rolę odgrywają kategorie uznania lub dezaprobaty osoby (*Achtung; Mißachtung*). Zadaniem etyki nie jest więc, według Luhmana, określanie tego, co jest sprawiedliwe lub prawdziwe, ale analizowanie kodów sterujących komunikacją akceptacji. Tak więc jego teoria systemów daje podstawy jedynie do uzasadnienia przedmiotu etyki opisowej. Autor referatu w konkluzji stwierdził, że opis moralności i etyki, usytuowany w teorii systemów, dużo osiąga, jeżeli prowadzi choćby tylko do pełniejszego zrozumienia ich społecznych podstaw.

W dyskusji nad tezami referatu zwrócono m.in. uwagę, że koncepcja Luhmana, tak jak i wiele innych socjologicznych prób wyjaśnienia problemów filozoficznych, charakteryzuje się dużą jednostronnością. Rzeczywistość jest wielowymiarowa i nie da się jej całkowicie wyjaśnić wyłącznie przy pomocy badań lub koncepcji socjologicznych, aczkolwiek wnoszą one znaczący wkład w zgłębianiu problemów, z którymi człowiek nieustannie się zmagają.

Praca w grupach w ostatnim dniu obrad ukierunkowana była na zgłębianie kwestii racjonalności w rozwiązywaniu problemów szczegółowych i zarazem aktualnie żywo dyskutowanych. Za podstawę dyskusji w poszczególnych grupach służyły następujące teksty: Franciszka Kampki *Mensch und ökonomische Rationalität*, Jean-Marie Thvoza *Rationalité et universalisme, quelques usages en bioéthique*, Woutera Achtenberga *Reason in Environmental Ethics* i Görana Collste *Ethics and Informatics. Ethical Aspects of Expert Systems*.

W ostatnim dniu obrad odbyło się także robocze zebranie członków *Societas Ethica*, na którym m.in. ustalono, że następne spotkanie naukowe odbędzie się w Gdańsku (27.08–31.08.1997).